

GLOBALIZARE ȘI EUROPENIZARE

*Prof.univ.dr. Dumitru Tiutiuca
Universitatea Dunărea de Jos, Galați*

*The paper “Globalization and Europeanization “, part of a larger one, focuses on some issues of postmodernism regarding the oldest concepts debated especially by the **philosophy of culture** between the two wars. Obviously, these well-known studies are considered from the perspective of the new views, using a large bibliography. The author tries to find a “well-balanced” way between these ideas, being neither euro cultist, nor euroskeptical. The idea of this interpretation is that globalization started with the Europeanization and that the European integration has to be made by getting Europeanism close to the national realities.*

Despre globalizarea, pe scurt Mai ales contextul postmodernist a pus în discuție (citește „în criză”) o seamă de concepte care au făcut, încă din secolul al XIX-lea, obiectul *filosofiei culturii*. Dar ce este cel mai interesant privește faptul că dacă pînă acum chestiunea principală era a raportului dintre național și universal, și dintr-o dată accentul s-a mutat la cel dintre *universal* și *european*, în sensul *globalizării europenismului*, noul *internaționalism* al vremurilor noastre. Noua relaționare este susținută în termeni mult vehemenți, deseori chiar intoleranți. În procesul adaptării, armonizării, dialogului literaturilor naționale cu universalul, fiecare reacționează în funcție de coeficientul ei de coeziune, de aceea, ele trebuie raportate la adevăratul conținut al vieții lor și anume la realitatea existenței acestora într-un spațiu comun, care este cel european. Teodor Baconsky vedea concretizarea *ideii europene* prin *modernizarea naționalului către o concertare simfonică*, similară a ceea ce Jacques Maritain numea prin *umanism integral*.¹

Atitudinea generalizată a fost cea a *deconstructivismului* din care teoreticianul, Jacques Derrida², a făcut o nouă mitologie a secolului al XXI-lea. Astfel s-a propus deconstrucția și respingerea ideii de stat, limbă, scriitor etc. naționale; mitului i s-a cerut demitizarea; naționalului i s-a opus globalizarea, varianta modernistă a universalului, s-au fost promovate concepte precum regionalizarea internă, euro-regionalizarea, internaționalizarea doctrinelor politice, mutarea interesului de pe Sine către Celălalt (prin studiile de imagologie), lărgirea drepturilor omului pînă la promovarea unor discriminări pozitive, cum ar fi existența unor partide pe criterii etnice (vezi, la noi, „partidele” maghiarilor – UDMR și al rromilor), manifestarea neîngrădită a comportamentelor sexuale, considerate de unele state sau religii ca „deviante” (heterosexualitatea), promovarea altor minorități, precum cele coloniale, marginale, religiilor tradiționale li se propune una a eteroclită, cunoscută sub numele de New Age, iar limbile își au războiul lor de supremație. Pe fondul răspîndirii naturale a limbii engleze, se afirmă concurența limbilor universale artificiale (vezi *esperanto*) sau ofensiva Francofoniei.

Disiparea sau diseminarea este astăzi un concept atotinvocat. Neliniștitor, disiparea este o formă foarte periculoasă de supraviețuire a răului. Să spunem că toate conspirațiile s-au

¹ Teodor Baconsky, *Noua economie a visului american*, În: *Dilema*, nr.396 din 2000, p.11

² Jacques Derrida, *Diseminarea*, Univers enciclopedic, 1997.

bazat pe disipare, de la societățile și organizațiile secrete, conspirative, la cele teroriste și mafioate, de un grad de periculozitate social foarte mare și dovedit globalizatoare.

Terminologic și conceptual, pentru a înțelege mai nuanțat acest proces, Paul Virilio (1999) folosește trei termeni: *glocalizarea*, care numește un *spațiu anamorfotic* în care *global* și *local* sînt inseparabile, *grobaliza*rea (de la engl.*growth*, "creștere") și *inglobalizarea* realizată prin emigrare. Desigur, în ordinea acestor fenomene trebuie să numim și *cosmopolitismul*. Marile metropole sînt astăzi toate cosmopolite, fiind, marcate de prezența în același megapolis de cetățeni aparținînd mai tuturor etniilor. Cea mai exemplară realitate este cea din America, națiune nouă, unde conviețuiesc indivizi aparținînd cam tuturor naționalităților lumii. Aproape paradoxal, „națiunea americană” este formată din cele mai multe naționalități!... Întrebarea este dacă poate fi ea un model și pentru Europa, în contextul Comunității europene? M.Eminescu regreta, de aceea, dispariția nobilimii ereditare, istorice, privilegiate și bogate, a aristocrației adevărate, păstrătoarea "tradițiilor și a bunului-simț, pîrguit prin lupte și suferințe seculare", uzurpate de "*americani desăvîrșiți*", cum le zicea el, adică de liberalii radicali. Jurnalistul nu voia ca guvernarea liberală radicală să transforme România într-un fel de *Americă dunăreană*, adică într-un stat cosmopolit, fără un trecut istoric, lipsit de sentimentul unității naționale (cum era încă America atunci), ilustrînd formula unui capitalism sălbatic și așa mai departe.

La modul general, globalizarea, ca și alte fenomene, funcționează și în spiritul *progresului istoric*. E fapt dovedit că acesta ține de domeniul raționalității, plăcerii și evoluției și, în acest sens, legea lui supremă este cea a subordonării, în sensul că detaliile trebuie să devină părți ale întregului, indivizii ai comunităților și așa mai departe. Această etapă unificatoare reprezintă numai o dimensiune a progresului, dar evoluție, creștere, viață fără moarte nu există! și atunci apare, ceea ce V.Nemoianu numea, *paradoxul progresului istoric*. Procesul unificator, inițial optimist, se dovedește ulterior lipsit de substanță, iar în final chiar auto-distructiv. El preferă să moară decît să-și continue existența, așa cum animalele sălbatice încep să dispară acolo unde pătrunde civilizația. Și astfel, omogenitatea își dovedește înrudirea cu moartea. Structurile ordonate se surpă în interiorul lor, echilibrînd astfel particularul și detaliile pe care le-au subsumat. Decăderea principalului sub erodarea naționalului este benefic.

Ușor paradoxal, putem spune că *tot binele spre rău*. Am susține aceasta cu un mic poem publicat de E.Jebeleanu în plin ceaușism și care-și avea skepsisul lui: și, din păcate, îl mai are încă. El suna cam așa:

Primul om în Rai. Ce bine!

Al doilea om în Rai. Ce bine! Ce bine!

Al treilea om în Rai. Ce bine! Ce bine! Ce bine!

Morala: Mai bine-n Iad!

De aceea, credem că globalizarea care va veni, nu va mai fi precum cea a expansiunii Imperiului roman în Antichitate! Dar chiar și atunci identitatea a fost păstrată, dovadă grupul limbilor și culturilor neo-latine; cu atît mai mult acum.

Europa și europenizarea Istoric privind lucrurile, mai întîi a existat o *globalizare prin europenizare*. O primă confuzie esențială, credem, s-a făcut între *occidental* și *european*.

Este o gravă eroare, care, vrînd-nevrînd, se perpetuează pînă astăzi. Încă M.Eliade atrăgea atenția asupra acestui fapt: „Nu ne putem imagina o cultură europeană redusă numai la formele ei occidentale. Culturalicește, ca și spiritualicește, Europa se întregește cu tot ce a creat și a păstrat spațiul carpato-balcanic. Europa este locul predestinat al creațiilor multiple, variate, complementare.”³ Acest fapt este cu atît mai bizar astăzi, cînd inovația occidental europeană construiește fel de fel de spații care nici măcar europene nu pot fi numite. Ne gîndim la ceea ce înțelege, de exemplu, prin „Comunitatea țărilor francofone” și chiar la „Comunitatea Europeană”, care cuprinde și Turcia, Grecia ori Ciprul, țări ce numai europene, geografic vorbind, nu pot fi numite. Este clar că, în toate aceste configurații au intervenit și alte criterii de structurare, nu numai cele numite în sintagmele clasice.

Europenizarea este corelată, apoi, de *emancipare*, *modernizare*. Așa credea și G.Călinescu atunci cînd punea sub titlul de istorie literară, *Descoperirea Occidentului*, momentul afirmării literaturii originale românești. Vrei să fii actual, modern, să intri în elita civilizatorie a lumii etc., singura șansă este să devii european! se spune iarăși imperativ în mod curent, de parcă România ar fi în Africa!

Să reamintim cum japonezii au obținut performanțele ce au permis să se vorbească în secolul al XX-lea despre „Miracolul japonez” tocmai prin *refuzul confundării modernizării cu occidentalizarea*, Japonia neavînd complexul Europa. Și, cu toate acestea, Japonia a rămas țara care nu și-a pierdut deloc, în plină civilizație, tradițiile locale, adică naționale. La ei, legătura cu natura, cultul zeilor (în special al luminii), respectul pentru unele forme tradiționale, inclusiv medievale (cu samurai), pentru valorile etice (munca, lucrul foarte bine făcut, onoarea, modestia etc.), dar și simțul estetic original și generalizat (arta servirii ceaiului, ikebana etc.) și altele, constituie tot atîtea realități mai greu de înțeles pentru europeni, dar care se constituie în temelie de puternică susținere a invocatului Miracol. Și, fapt la fel de important, imaginea de sine nu exclude comportamente de cooperare, curtoazie, adaptare și grațitudine față de ceilalți, ceea ce i-a făcut pe unii sociologi să-i numească pe japonezi, nici mai mult, nici mai puțin decît *națiune mondializată!*

Există, incontestabil, o cultură aparținînd Europei, una Asiei, o alta Africii și așa mai departe, numai că acestea s-au format în timp, suportînd un proces complex de dialoguri culturale, de la cel al imitațiilor și influențelor, la explozii de originalitate specifică. Și astfel, s-a format o entitate „caleidoscopică, multiculturală și multi-națională”⁴ a unor popoare foarte vechi și a altora tinere. Greșeala și exagerarea pornește de la confuzia dintre *unitate* și *uniformitate*, de la încercarea utopică de a-i lua culturii ce este al ei, adică *specificitatea*. Tot astfel nu trebuie uitat că Europa este nu numai o geografie, ci mai ales *un spirit*, o idee. Impunerea unei *unități spirituale a Europei* n-a fost un proces nici simplu, nici ușor. Am aminti doar *naționalismele șovine* care au stat la baza lor. Se știe, de exemplu, că supremația asupra Europei s-a făcut destul de complicat. Am porni doar de la declarația galofonă a unui abate francez, Père Bouchour, care încă la 1708, cu nejustificat orgoliu, scria în *Les entretiens d' Ariste et d' Eugene*: „Chinezii și aproape toate popoarele Asiei cîntă; nemții horcăie;

³ M.Eliade, *Profetism românesc*, Ed.Roza vînturilor, Buc., 1990, p.151

⁴ Romul Munteanu, *Literatura europeană - Literatura română*, *ibidem*, p.82

spaniolii declamă; italienii suspină; englezii șuieră. Propriu-zis numai francezii vorbesc”.⁵ După *galocentrism* a urmat *europo-centrismul*, extins mai apoi la întreg *Occidentul*, deși Europa este doar o componentă a Occidentului. Mult mai târziu germanii vor manifesta prin *fascism* cel mai odios xenofobism din istoria omenirii, declanșând două războaie mondiale pentru o astfel de cauză imperialistă și naționalistă. Ce altceva mai înseamnă și multele intoleranțe din aceeași istorie, de la cele religioase (Inchiziție, fundamentalism etc.), la cele politice (dictaturile de toate felurile)?

Supremația europeană a naționalismelor s-a făcut și altfel. Astfel, secolele XIV-XVI au fost ale influenței Renașterii italiene. Începând cu cel de al XVII-lea însă, n-a existat mișcare culturală importantă care, chiar dacă și-au avut sorginea în alte culturi (Luminismul, de exemplu, apare pentru prima dată în Anglia), pentru a se impune Europei, au trebuit să parcurgă obligatoriu “via” Franța. Ulterior, Franța intră în concurență cu Germania, fapt observat și în cultura română, unde generația patruzecioptistă a fost francofilă, iar cea junimistă, germanofilă. Din perspective aceleași opoziții dintre spiritul germanic și cel francez, în viziunea unui E.Cioran, răspunsul n-a putut fi decât negativ. Totdeauna germanii și-au dorit delimitarea, dar și izolarea de romanitate. Ca argument, Cioran aduce specificitatea creștinismului la cele două popoare: înlocuirea Sfântului cu Eroul, a Umilinței cu Orgoliul etc., de unde concluzia: „Germania, în afară de moda luministă, care a falsificat-o temporar, nu s-a integrat natural Occidentului.”⁶

Propunem, în continuare, o perspectivă bazată pe multe dimensiuni de formare a europenismului și începem cu obligatoria conștientizare a unui astfel de specific, care este motivat *anatomo-antropomorfică*. E vorba despre o hartă a Europei, de prin secolul al XV-lea, care înfățișa chipul continentului nostru drept *al unei femei*.⁷ Simbolul era clar: Europa se înfățișa sub un singur trup, într-o unitate geografică, politică, spirituală indisolubilă. Viziunea sistemică sfida granițele de orice fel (naturale, etnice, politice) pentru că, dintr-un punct de vedere strict geografic, Dunărea nu este un fluviu nici german, nici austriac, nici românesc, după cum nici Alpii sau Carpații nu aparțin numai unei singure țări. De aceea lanțurile muntoase au fost asemuite „coloanei vertebrale”, iar râurile converg asemenea venelor și arterelor ce hrănesc un corp omenesc. Ideea, trebuie să recunoaștem, este expresivă și adevărată, Europa constituindu-se într-o entitate de originalitate ce se cerea a fi unită și unitară pentru a se putea confrunța (adică măsura) cu altele deja configurate istoricește, cum era Orientul. În timp, această geografie, metaforic vorbind, se umanizează și mai mult, cumulându-și și alte valori: politice, în primul rând. Era momentul când Europa se afla în preajma revoluțiilor burgheze și așa se face că popoarele-națiuni unitare și revoluționare iau chipul alegoric al aceleiași femei, luptătoare de data asta. Așa erau concepute și celebrul tablou alegoric *România* lui Rosenthal sau *Franța* lui Delacroix etc.

O altă cale de clarificare a conceptului o aflăm în existența unor *modele mentale* care au îmbrăcat prima dată *forma romană*. Imperiul roman a fost primul care a stabilit granițele Europei pe motive geopolitice, chiar dacă lumea ce se anexa nu avea conștiința apartenenței ei

⁵ Apud Aurel Stoicanu, „*Galocentrism?*”, „Sec.20”, 12, 1966, p.172

⁶ E.Cioran, *Schimbarea la față a României*, Ed.Humanitas, p.19

⁷ apud Drăgan, I.C., *Idealuri și destine. Eseu asupra evoluției europene*, CR, Buc., f.a.

la o totalitate. E vorba de Sicilia (241 î.H), Sardinia și Corsica (237), Spania (201-154), Macedonia (200-168), Corintul (146), Galia (50), Britania și Germania (secolul I), Dacia și Franconia (după anul 100). De aceea Cezar a fost considerat „Înfiul Întemeietor al Europei”, iar idealul *cezarismului* a fost reînviat mereu în momentele disoluționiste ale continentului. O tristă excepție va face hitlerismul și celelalte totalitarisme. Idealul locuitorilor acestor *Romanii*, din Occident ori Orient, era de a spune: *Civis romanus sum*, adică: „Sînt cetățean roman”. Aceeași *forma mentis* a impus europenismului în formare *spiritul critic*, prelevant asupra *principiului creator*, mai degrabă specific creativității Orientului. Și disocierile pot continua.

În definirea conceptul de *spirit european*, filosofii culturii abordează chestiunea și din punct de vedere *psihologic*. Punctul de plecare îl reprezintă nivelurile *eului*, care ar fi, după unii teoreticieni, trei: *idul*, - eul pulsionilor instinctuale, *egoul* - eul integrării intelectului și reacțiilor și *superegoul* - eul nivelului social. Un astfel de *eu* este unul complex și puternic tensionat prin componentele sale. Aceste trei elemente nu au aceeași pondere nici la indivizi, nici la tipurile de cultură. Cultura europeană ar fi dominată, centrată pe instanța *eului* numită *ego*. În măsura în care autorii și operele lor, expresie a *idului*, se orientează către *ego*, avînd șansa de a deveni europene, cum crede eseistul. Astfel, America ar fi o cultură a *idului*, Europa a *egoului* și Asia a *superegoului*. „Literaturile lor reflectă aceste apartenențe. Spiritul critic al Occidentului se vede astfel echilibrat de spontaneitatea *idului*; excesul creativ al Orientului își află soluția sub forța dominatoare a *superegoului*”, iar Europa ar încerca „un echilibru al echilibrului”, conciliind continuu *idul* și *superegoul*.

Punînd și așa problema, unitatea va fi sprijinită și de o motivație, să-i zicem *biologică*. Mai întîi, pentru că la originea semințiilor Europei stă o unitate de rasă, cea a *indo-europenilor*, situați inițial în nordul continentului. Mai apoi, pentru că pînă în acest moment istoric mai fiecare din aceste populații își avuseseră zilele lor de glorie, care acum mureau (ca idee biologică) lăsînd locul apartenenței la statul roman. Pentru a înlătura eventuale nelămuriri, arătăm că, din punctul de vedere discutat aici, Grecia a însemnat mai puțin decît Roma, pentru că uniunea cetățitorilor ei ținea atîta timp cît și pericolul ce le amenința. Oricum, elementele de unitate în acest stadiu erau încă labile.

O altă susținere a conștiinței europene a venit și din direcția credinței, *religiei*. Roma cezarilor, creatoarea „cetățeanului”, cedează locul Romei papilor, creatori ai „credinciosului catolic”. Acest moment istoric al Evului Mediu va fi de aceea preponderent unul spiritual, în sensul în care Sf. Augustin scria *Cetatea lui Dumnezeu*. Omul creștin era sărac, umilit, martirizat, ca și Iisus Hristos, dar era și purtătorul unei făgăduințe. *Civis romana* devine *o persoană*, care în lipsa lui *jus romanum* este recuperat de *grația divină*. Scopul politic al salvării unității Europei (și a lumii!) primea ca argument religiosul: „După voia Domnului!”, acesta avîndu-și reprezentanții lui pe pămînt atît în preoți, cît și în împărați, regi. Unul dintre aceștia a fost Constantin cel Mare, cel care reușise salvarea politică, juridică, dar și religioasă, întărind religia creștină, clădind Constantinopolul și încoronîndu-se ca primul împărat creștin. Noul Bizanț avea legi romane, folosea limba latină; numai două secole, pentru că va deveni, după aceea, în totalitate grec. Roma trebuia să se reîntoarcă la Roma, de aici și formula „scaunul” lumii noi, adică Sfîntul Scaun. O erudită și subtilă interpretare a acestei unități o

realizează E.R.Curtius în *Literatura europeană și Evul mediu latin*, centrată pe ideea că „Evul Mediu latin reprezintă unul din focarele eclipsei pe care o calculăm aici. Celălalt este literatura europeană.”⁸

Dar nici imperiul omului creștin nu a avut șanse prea mari de supraviețuire. Treptat însuși creștinismul occidental se divizează conform intereselor naționale prin ceea ce s-a numit, printr-un singur termen generic, Reforma. Trebuie însă să arătăm că în timpul Cruciadelor s-a manifestat o altfel de unitate, *militară*, de data aceasta, pentru că armata era formată din contingente ale majorității statelor Europei. E drept că aceste Cruciade se continuă cu Reconquista, adică cu lupta de apărare a propriei lor suveranități politice.

Începând cu anul 1000 Europa însă se fărâmițează, deși pe planul conștiinței spirituale se configurează din ce în ce mai evident *Omul european*. Punctul de vedere național, sprijinit pe cea mai necruțătoare lovitură dată Europei creștine, *laicul* (mai întâi renescentist, mai apoi luminist), dizolvă unitatea religioasă. Mai mult, războaiele religioase cedează celor „*civile*” dintre noile națiuni. Le considerăm „*civile*”, de unde și ghilimelele de rigoare, pentru că sînt duse între... europeni.

Rolul principal revine acum orașului, ca sistem de *raporturi economice*, nou criteriu de coagulare, de coerență. Concomitent acestora au loc și războaiele de emancipare, de eliberare și de independență națională, ceea ce permite intrarea în istorie, preponderent, a *raporturilor politice*, necunoscute pînă acum. De aceea un Ștefan cel Mare va prefera să coalizeze cu turcii, decît cu ungurii sau polonezii, pentru că în timp ce Constantinopolul îi respecta autonomia, ceilalți i-o amenințau.

Sensul spre *universalitate* coroborează cu cel de menținere și conservare a *specificului*, numai că foarte repede mîndria națională explicabilă atunci este înlocuită, la un moment dat, cu un *naționalism* ce pretindea dominarea continentului, formulîndu-se astfel un nou „imperialism” intereuropean. „În măsura în care *această cultură* are dimensiuni universale reale, adică putînd fi valorificate sau asimilate de un număr mai mare de culturi și de civilizații europene, expansiunea respectivului stat ajunge să exprime un naționalism *sui generis* al Europei pentru o anumită perioadă.”⁹ Așa se face că întru susținerea *ideii conștiinței unității europene* lucrează și *manifestarea europeană a curenților literare*. Romantismul, de exemplu, dincolo de elementele de originalitate națională, a fost, în esențialitatea sa, *un curent european*. De fapt, mai toate curențele, din Renaștere pînă în Postmodernism, au avut, cum spuneam, această anvergură, ceea ce demonstrează o continuitate subterană a europenismului. „Oricît de mari ar fi deosebiri între înclinările spirituale ale acestor popoare, totuși *aceleași valori* culturale sînt prețuite și recunoscute de către toate și joacă în viața lor un rol primordial, bunuri ideale de aceeași natură sînt îngrijite și socotite să asigure o evoluție organică, un progres continuu,” scria un filosof român al culturii, N.Bagdazar, la 1931.¹⁰

În sfîrșit, neașteptat, față de ceea ce am spus pînă aici, mai nou, filosofii culturii încep să vorbească despre recunoașterea unui spirit european, în literatura occidentală, abia cu

⁸ *op.cit.*, Univers, Buc., 1970, *Prefață* la ediția a doua

⁹ I.C.Drăgan, *op.cit.*, p.234

¹⁰ N.Bagdazar, *Din problemele culturii europene*, Societatea Română de Filosofie, Buc., 1931, p.12

literatura secolului al XX-lea, concret cu *Muntele vrăjit*, (1924 !), romanul lui Th.Mann, considerat cap de serie. Și pînă la scrierea lui Mann se poate vorbi despre un spirit european iradiind în celelalte spații europene dintr-un centru sau altul de cultură. Dar de abia de acum încolo, susțin aceștia, toate culturile europene recunosc constantele fundamentale ale acestui spirit în una și aceeași operă. Ar fi vorba de satisfacerea unor criterii tematice, stilistice, general filosofice și etice. Existența acestor elemente conjugate nu exclude, ci dimpotrivă, cere imperativ ca inovația să aibă un caracter absolut. Mai mult: suficiente alte scrieri au satisfăcut totalitatea acestor criterii, pregătind conștiința cultural-europeană, numai că accentul a căzut pe o componentă sau alta. După Caius Traian Dragomir¹¹, *Ciuma*, romanul lui Camus, ar ilustra preponderența *tematică*, *Procesul* lui Kafka, pe cea *stilistică*, *Greața* lui Sartre, pe cea *filosofică*, iar *Pivnițele Vaticanului* a lui Gide, pe cea *etic-ontologică*. Numai romanul citat al lui Th.Mann le-ar reuni pe toate într-o armonie a sublimării mentalității europene.

Revenind la chestiunea în discuție, pentru secolul al XXI-lea, „cercetări psihosociologice recente arată că există o corelație directă, pozitivă, între *identitatea națională* și *identitatea europeană*, aceasta pentru că, parafrazînd un aforism binecunoscut, *Europa unificată va fi multi-identitară sau nu va fi deloc*.”¹² Prezicerea lui Eugen Ionescu este chiar apocaliptică: „Sfîrșitul Franței va fi sfîrșitul Europei, scria el. Ce mai poate fi după asta? Europa este Franța. Dar dacă ar fi ca Franța să sucombe, să nu ne pară rău că se va năruși și restul.”¹³

Dezideratul unității este însă tot mai mult actualizat în vremurile noastre, deseori fiind marcat de patimi și exagerări, iar motivațiile lui, deși multiple, vrînd-nevrînd conduc, în cele din urmă, tot la interese social-politice. În euforia globalizării s-au înființat deja o seamă de instituții și instrumente ale acesteia, cum ar fi Consiliul Europei, Piața Comună Europeană, bănci europene, moneda unică și altele. Avem însă în vedere și poziția diferită (sau măcar nuanțată) a statelor europene față de problemele Europei Unite, cum ar fi cele formulate de Franța, dar și Anglia; în unele aspecte și de către Germania. Interesant, ideea globalizării este susținută și de faptul că *marile religii* sînt, mai toate, trans-naționale, inclusiv *ortodoxia*, care se întinde din Grecia pînă în Rusia.

Să mai spunem că Școala Românească, poate chiar de la înființarea ei, a acordat pregătirii integratoare europene o atenție deosebită, învățîndu-se limbile Europei, istoria și geografia țărilor ei și mai ales spiritualitatea europeană, prin literatura și cultura greco-romană ale cărei descendente sînt, apoi prin cultura fiecăreia în parte, ori privite din perspectiva productivă a comparatismului. În sens invers, nici o mare cultură europeană nu are astfel de preocupări. De aceea, dacă oricare elev român știe suficiente despre politica, geografia sau cultura Franței, să zicem, cîți elevi francezi au cît de cît unele informații despre România și spiritualitatea ei? Și astfel de întrebări retorice se pot multiplica, dar ar fi fără rost, doar pentru a ne face, într-un fel, mai mult sînge rău decît deja avem. Din acest punct de vedere românii

---

¹¹ Caius Traian Dragomir, *O coborîre în Malstrom*, În: *Viața românească*, an XCV, martie-aprilie, 2000, nr.3-4, p.88

¹² *ibidem*

¹³ Eugen Ionescu, *Elegii pentru ființe mici*, Ed.Jurnalul literar, 1900, p.215

par mai europeni decât francezii, pe care i-am luat drept referință, dar putem să spunem și decât germanii, spaniolii sau englezii! Noi am intrat, *cultural vorbind*, pe calea cea mai sigură, în Europa. Europa pare însă că mai are multe de făcut în sensul integrării ei în propria-i matrice... Abia în acel moment, când întâmpinările vor fi reciproce, vor porni din ambele sensuri, credem că vom putea vorbi despre existența unui cadru propice realizării visatei Unități europene. Altfel, toate sînt doar vorbe, utopii, demagogii mascate de interese ascunse etc. sau, în cel mai bun caz, bune intenții; atît și nimic mai mult. Cred că avea dreptate Marin Preda cînd spunea că prin necunoașterea limbii și, prin ea, a literaturii române de către străini, pierderea esențială este a lor, nu a noastră, singura lor șansă fiind *să învețe limba română!*

Și ar mai fi ceva. Unde se află, geografico-spiritual vorbind, Centrul spațiului european? Acceptarea *quasi-unanimă* a conceptului de „*central-european*” reprezintă o sugestie de răspuns. Semnificativă este și acceptarea de către statele Vest-europene a situării instituțiilor ei comunitare la Viena, ori mai recent, la Strassbourg. În acest caz România se află, categoric, la extremitatea Sud-Estică a acestuia, învecinîndu-se cu un al spațiu de specific, cel Balcanic. Pentru unii, chiar de confluență, de graniță, între Europa și Orientul Apropiat.

*Orientalismul*¹⁴, constructul care numește identitatea Orientului, este dimensionat raportat prin opoziție la un alt construct, *Occidentalismul*, ulterior acestuia. Aplicînd criteriile obișnuite de definire a unei spiritualități, aria geografică, rasa, limba, formele culturale etc., acestea nu se verifică în totalitate, aplicate la acest areal. Pentru un italian, să zicem, Sydney este în Occident, iar cînd negustorii chinezi veneau în Persia, ei spuneau că vin din Occident și așa mai departe. La această derută contribuie și o prejudecată occidentală despre un Orient legendar, imaginat mai mult decât cunoscut, pentru că adevărata investigație științifică a lui începe destul de tîrziu și anume după campaniile lui Napoleon aici. Se uită și că într-un imaginar, chiar și colectiv, intră atît judecăți cît și prejudecăți, de aceea orice asociere de peiorativ a realității orientale înseamnă necunoașterea ei, pentru că pe aceste teritorii au apărut cele mai vechi și mai mari civilizații ale omenirii. Unul din marile daruri pe care Orientul l-a dat Occidentului a fost inventarea scrierii, acest prețios mijloc civilizatoriu etc. Dezvoltarea ulterioară a civilizațiilor occidentale se sprijină fundamental pe ale Orientului, fapt ce permite apropierea dintre Eschil, Dante și V.Hugo, să zicem. În această accepție, orientalismul înseamnă mai mult decât o corespondență cu Orientul, el presupune orientalizarea Orientului, adică ridicarea lui la atribut de valoare general umană.

Identitatea europeană s-a formulat, în timp, și în urma confruntării ei cu ofensiva culturii orientale, și în special cu a celei chineze. Fenomenul era privit cu îngrijorare chiar de unii intelectuali români. Replica lui Al.Dima era categorică: Orientul era dornic „de a ne oferi noi forme spirituale, de a ne domina în realitate, de a batjocori o cultură care i-a dat totuși, prin invențiile ei civilizatorii, posibilitatea de a-și lărgi orizontul zidurilor ei chinezești.”¹⁵ Și astfel începe să se contureze tot mai evident *opозиția Occident - Orient*. Chiar dacă Occidentul continuă, într-un fel, și civilizația Orientului, „dintr-un înțeles amor-propriu, a împins mîndria pînă la a tăgădui orice valoare restului lumii, pe care îl recunoaște cîteodată cu o aproximație

¹⁴ amănunte în Edward Said, *Orientalism*, New York, Random House, 1978

¹⁵ Al.Dima, *Criza culturii românești*, Ed. Revistei Datina, Turnu-Severin, f.a. (1931), p.2

scandaloasă”, conform acestei mentalități „occidentul fiind egal cu *civilizat*, orientul cu *barbar*.”¹⁶ În cadrul acestei geografii spirituale un pol constant este Occidentul, caracterizat prin eterogenitate structurală și istoricitate iar Orientul apare în special pentru a marginaliza și a stigmatiza o periferie în raport cu un centru. Spațiul cultural oriental, Estul, se definește din punct de vedere geopolitic prin termenul de *imperium*, în timp ce Vestul se circumscrie istoric printr-o *feudalitate* capabilă a da naștere unor elemente mai dinamice – urbanismul, burghezia, instituțiile formative, etc. Astfel s-a intrat inevitabil în ceea ce se poate “*paradoxul oriental*”, sau, într-o perspectivă mai generală, paradoxul societăților întârziate în spatele cărora se află popoare ducând o existență arhaică, superficială și brutal ingrată.¹⁷ Și în cazul particular al continentului nostru mecanismul paradoxului oriental funcționează la parametri maximi: vezi prestigiul Europei nord-vestice (democrată, protestantă, eficientă, stabilă) în raport cu Europa sud-estică (despotică/haotică, catolică/ortodoxă/islamică, indolentă). În ansamblul Europei, subdiviziunea sa estică a fost conceptualizată de occidentali potrivit unui stereotip orientalist, printr-o combinație a alterității geografice și culturale cu alteritatea ideologică. Generalizând, putem afirma că regionalizarea stigmatului este consubstanțială cu orientalismul.¹⁸ Și astăzi occidentalul încă mai crede că Orientul ar fi „trîndav și adormit”, pe cînd el - „viii și sîrguitor”. Și din punct de vedere religios, distincțiile sînt la fel de tranșante și ireconciliante. Pentru foarte mulți, Orientul este egal cu Mahomedanismul, iar Occidentul, cu Creștinismul.

Cu toate aceste deosebiri, Europa se află ea însăși între Occident și Orient, pentru că dincolo de ea, geografic, este pe de-o parte America, pe de alta, Extremul-Orient. În același timp, faptul ar putea determina ca Europa să devină un centru geometric de echilibru între cele două extremități și astfel, continentul european putînd fi „o lume a integrării tuturor experiențelor planetare”. Frumos, nu? „Europa pentru a fi Europa, trebuie să se dovedească mereu capabilă de a absorbi influențele americane și de a se îndrepta, reiterativ pentru o continuă echilibrare, înspre marile modele asiatice, africane, sud-americane, alimentîndu-le continuu, la rîndul ei, pe acestea.”¹⁹

Pentru cultura românească orientalismul s-a numit și *balcanism*. “Blestemului balcanic”, cum i s-a mai spus, numește diabolizarea contextului istoric și geografic al României. În realitatea acestui alt concept, destul de discutat, afirmăm cu Al.Paleologu că *Balcanismul* este Europa însăși. Cine nu pricepe că Europa este creație balcanică, nu știe cine a fost Socrate, Platon, Aristotel, nu știe cine au fost geometrii mari antici, nu știe nimic.

În finalul acestor gînduri reamintim declarația plină de semnificații a eseistului și omului politic P.Pandrea, care ar putea fi semnată și de alți intelectuali români: „Eu sînt (sau mă consider?) țaran oltean și *cetățean al Europei*, prin trecutul, lecturile și preocupările mele”. La fel, A.Marino voia să fie „român și european în același timp”, iar “*a intra în Europa*” ar echivala paradoxal cu “*a aduce Europa acasă* “. *Și Punctum!*”, vorba lui M.Eminescu.

---

¹⁶ G.Călinescu, *Specificul național*, în *Istoria literaturii...*, Ed.Minerva, Buc., 1982

¹⁷ Guy Hermet, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, Institutul European, Iași, 1997, p.2

¹⁸ Sorin Antohi, *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p.305

¹⁹ Caius Traian Dragomir, *loc.cit.*